

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
EMAKEELE SELTS

KOGUMISTÖÖ JUHENDAJA

EESTI KEELE ALAL

NR. 5

TARTU, 1955

A-18078

Sl.

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
EMAKEELE SELTS

KOGUMISTÖÖ JUHENDAJA

EESTI KEELE ALAL

NR. 5

TARTU, 1955

Trükitud Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetus-Kirjastusnõukogu otsusel

*

Toimetaja H. Ahven

TKN nr. 172

KOGUMISTÖÖ JUHENDAJA

EESTI KEELIAALAJA

NR. 3

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Sissejuhatusesks

Nõukogude Liidus, meie sotsialistlikul kodumaal, kuulub teadus rahvale. Nii nagu nõukogude teadus püüab kõigiti teenida rahvast, nii ka kõikide alade töötajad püüavad omalt poolt kaasa aidata eesrindliku nõukogude teaduse edasiarendamisele.

Ka keeleteaduse alal on laiade rahvahulkade kaasabi olnud märkimisväärne. Seda näitavad ilmekalt kasvõi Emakeele Seltsi murdekorrespondentide tööd. Murdekorrespondentide võrk töötab Emakeele Seltsi juures juba aastaid. Nende aastate jooksul on Seltsi kaastöölised kogunud rohkesti väärtuslikku murdematerjali. Nii on Seltsi murdekogudes talletatud korrespondentide kaastöid kokku üle 17 000 lehekülje ja ligi 22 000 sõnasedelit. Selle hulgas on murdetekste väga mitmesugustel teemadel (näit. endisaegsest põllupidamisest ja karjakasvatamisest, kalapüügist, naiste ja meeste käsitööst, sepa- ja rätsepatööst, põlevkivitööstusest, muistendeid jm.), ülevaateid kohalike murrete grammatilisest ehitusest jne.; on kogutud rohkesti haruldasi murdesõnu eri murdealadelt, koha- ja koduloomade nimesid, eesti murretes esinevaid vene laensõnu ja palju muud. Mitmed kaastöölised on aastatepikkuse tööga saavutanud silmapaistvaid tulemusi (A. Toomessalu, G. Vilbaste, E. Mets, E. Siil, M. Mäesalu jt.).

Seesugune viljakas kaasabi on aga vajalik veelgi suuremal määral. Suur osa meie murdekogudest on kogutud kodanlikul ajal. Need keelelised materjalid, olles kogutud idealistlikest alustest lähtudes, on mitmeti puudulikud ja lünklikud ega suuda seetõttu vajalikul määral rahuldada marksistliku keeleteaduse nõudeid. Lünkade täielikuks likvideerimiseks on vajalik täiendav keelelise aineistiku kogumine.

Peab märkima, et senises murdekogumistöös ei ole veel suudetud kõiki ainealasiid ühtlaselt läbi töötada. Nii on meil suhteliselt vähe jälgitud sõnavara mitmesuguste tööalade ja ühiskondlike suhete kohta. Ka kõikidelt murdealadelt ei ole materjali kogutud kaugeltki mitte ühtlaselt. Murdealade kõrval, kust väga mitmekülgset keelelist materjali on kogutud rohkesti ja suure põhjalikkusega, leidub veel selliseid, kust on teatavat materjali kogutud üsna vähe või üldse mitte. Nii on näiteks terve rida murdealasiid, kust kohanimesiid on kogutud puudulikult ja kus seetõttu kohanimede kiire kogumine on hädavajalik.

39 Meie murdekogude edasine täiendamine ja seni esinevate puuduste ning lünkade kõrvaldamine on tarvilik kõigepealt selleks, 1) et oleks võimalik lõpule viia kogu eesti kõnekeele sõnavara teaduslik läbitöötamine ja suure „Eesti rahvakeele sõnaraamatu” koostamine; 2) et saada ülevaade eesti murrete grammatilisest ehitusest ja sellega hõlbustada eesti keele teadusliku ja ajaloolise grammatika koostamist; 3) et teostada keeleliste nähtuste kaardistamine „Eesti murdeatlase” näol.

Nende vastutusrikaste ülesannete kiire ja eduka täitmisega tuleme toime ainult küllalt arvuka ja tiheda murdekorrespondentide võrgu kaasabil, mille vajaliku tiheduseni väljaarendamine ja intensiivsele tööle rakendamine on teostumas jõudsate sammudega. Kui mõni aasta tagasi oli Emakeele Seltsil kaastöölisi ainult mõnikümmend, siis nüüd on neid juba üle kaheksa viiekümne. Kumatigi ei rahulda see veel vajadusi. Mitmetel murdealadel on ainult üksikuid kaastöölisi või pole neid veel üldse mitte. Tuleb ka märkida, et paljud kaastöölised on jäänud passiivseks ega tegele murdematerjalide kogumisega. Meie murdekorrespondentide võrgu vajaliku tiheduseni väljaarendamine ning täie pingega tööle rakendamine tuleb lõpule viia aga juba lähemal ajal. Selleks on oluline, et kõik need, kes tunnevad huvi eesti keele vastu ja soovivad kaasa aidata meie keelematerjalide kogumisele ning keeleuurimise edasiviimisele, astuksid viivitamatult Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures asuva Emakeele Seltsi murdekorrespondentide ridadesse.

Kõiki neid, kes soovivad kaasa aidata käimasolevale keelematerjalide kogumisele, palume pöörduda Eesti NSV Teaduste

Akadeemia juures asuva Emakeele Seltsi poole aadressil: Tallinn, Estonia pst. 7.

Emakeele Selts on omalt poolt, silmas pidades meie keelematerjalide kogude lünki ning puudusi ja meie ees seisva uurimistöö vajadusi, koostanud rea „Kogumistöö juhendajaid eesti keele alal”, mis on tõhusaks töövahendiks murdekorrespondentidele nende vastutusrikkas ning väärtuslikus töös.

Käesolev „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal” sisaldab üldisi juhendeid murdekogumiseks. Et „Kogumistöö juhendaja” nr. 1 trükk on otsas, esitatakse siin uuesti „Kogumistöö üldjuhend”, milles on tehtud aga mõningaid täiendusi ja parandusi. Märkimisviisi näidetena toodud katkendid murdetekstidest on seekord esitatud eri peatükis. Need on ulatuslikumad, kui vastavad näited „Kogumistöö juhendajas” nr. 1, ja suudavad seepärast korrespondente loodetavasti paremini abistada. Kogemuste vahetamise korras esitatakse Emakeele Seltsi ühe parema murdekorrespondendi A. Toomesalu kirjutis „Isiklike kogemusi murdematerjalide kogumisel”. Lõpuks tuuakse keeleteaduslikus töös vajalikke keelealaseid lühendeid.

I. KOGUMISTÖÖ ÜLDJUHEND

Töole asudes valib murdekorrespondent vastavalt kohalikkudele küsitlustingimustele sobiva teema (või teemad), loeb selle teema kohta antud küsitluskava hoolikalt läbi ja vajaduse korral täiendab seda lisaküsimustega. Kui nii on saadud vastavast küsimusest üldpilt, siis asutakse tööks materjale koguma.

Et esitatav materjal eelkõige keelelisi huve peab silmas pidama, siis tuleb erilist tähelepanu pöörata keelejuhi (jutustaja) valikule. Keelejuhiks sobib põline kohalik elanik, kes on pidevalt elanud samal murdealal (samal külakonnas, külas), kes hästi mäletab vanemale põlvkonnale omast murret ja kes ise kõneleb vana murdelist keelt. On soovitatav, et keelejuhiks valitaks erksa vaimuga inimene, kes võimalikult vähe on tänapäeva ühis- ja kirjakeelest mõjustatud. Eriti vajalik on nende nõuete silmaspidamine „Kohaliku murde grammatika peajoonte” koostamisel või puhtkeeleliste küsimustele vastamisel, sest pole ju võimalik teaduslikult usaldatavaid andmeid kaduva murde kohta saada keelejuhilt, kes ise ei tarvita ega tunne vana murde erijooni, vaid kahtleb ja kõigub oma keeletarvituses. Samuti tuleb vanema põlvkonna keelt esmajoones silmas pidada ka ajalooliste, etnograafiliste või rahvaluuleliste teemade kohta murdeliste kirjelduste koostamisel.

Teiselt poolt tuleb keelejuhi valikul silmas pidada ka seda, et keelejuht küsitletavat ala hästi tunneks. Nii näiteks tuleb selleks, et saada üksikasjalist kirjeldust sepa- või rätsepatööst, küsitleda mõnd vana kohalikku seppa või rätsepat, kelle murdekeel võib-olla sisaldab küll mõningaid hilisemale murdekeelele omaseid jooni (need joone all eraldi ära märkida), kuid kes siiski põhjalikult tunneb oma eriala tööd, mäletab endisaegseid

töötamisviise ja tööriistu, suudab meenutada, millal üks või teine töö või tööriist tarvitusel kadus või uuega asendus — ühe sõnaga, kes on võimeline üksikasjaliselt ja konkreetselt kirjeldama oma tööala ja selle arenemist.

Et andmed oleksid usaldatavamad, on soovitav kasutada võimaluse korral mitut keelejuhti. Sel puhul tuleb aga täpsuse huvides eri keelejuhtide jutustus märkida eraldi.

Murdematerjalide kogumise käik võiks üldjoontes olla järgmine. Kui sobiv keelejuht on leitud, selgitatakse talle töö ülesanne ja selle teaduslik väärtus ning tutvustatakse teda küsimustega, mis antud teema puhul kõne alla tulevad. Sellele järgneb juba keelejuhi murdelise jutustuse võimalikult täpne kirja panek.

Murdeainestiku ülesmärkimisel lastagu keelejuhti antud küsimuste üle vabalt jutustada, ilma et tema kõnet alatasa segataks, sest liiga sage jutustuse takistamine võib keelejuhi huvi töö vastu vähendada. Pealegi ei ole niivõrd tähtis ainestiku esitamise järjekord kui andmete rohkus ja usaldatavus ning jutustuse murdelisus ja väljendite rahvapärasus. Seejuures on hea, kui jutustaja on rahulik ning kannatliku iseloomuga ja suudab aeglaselt kõnelda, nii et tema murdelist kõnet on võimalik hästi kirja panna. Kui aga jutustaja on elavaloomuline, siis tuleb täpse üleskirjutamise huvides paratamatult paluda aeglasemat jutustamist ja mõnede liiga kiirelt jutustatud osade kordamist, samuti vahelejäanud osade täiendamist. Küsitluskavast täpset kinnipidamist ei ole aga vaja nõuda, sest küsitluskava on mõeldud selleks, et küsitljal endal oleks teema ulatusest ülevaade ja et küsitlemisel midagi olulist vahele ei jääks.

Küsitlemise laad ja kirja panek sõltub teataval määral ka sellest, missuguse teema kohta töö kirjutatakse. Nii tuleb üksikute elualade sõnavara jälgimisel kogu keelejuhi jutustus vastava ala kirjeldusena kirja panna, kuna kohaliku murde grammatika koostamisel eelkõige vastavaid grammatilisi vorme märkivad sõnad (näiteks käänded, pöörded, võimaluse korral ühes lausega) üles kirjutatakse.

Murdeliste kirjelduste koostamisel ja vastava eriala sõnavara jälgimisel peetagu silmas järgmisi nõudeid:

1. Kirjeldused antud alast, tööst, tegevusest olgu võimalikult konkreetsed ja üksikasjalised. Nii näiteks ärgu kirjeldatagu mitte sauna, sepikoja või eluruumi sisemust üldiselt, üldsõnaliselt, vaid märgitagu, et teataval ajal (näit. möödunud sajandi üheksakümnendail aastail, 1905. a. paiku jne.) teatavas kohas (vallas, külas, talus) teatav saun või sepikoda või eluruum (näit. Liigeste saun omaaegse Aaviku talu maal Soone külas; Rautsi sepikoda Leebiku külas jne.) oli niisuguse sisustusega. Samuti märgitagu ka esemete kirjeldamisel, millal ja kus ning kellel esines seesugune või teissugune ese (näit. tööriist vm.). Mineviku tundmaõppimise seisukohalt saab väärtuslikuks pidada ainult seesuguseid võimalikult täpselt ajas ja kohas piiritletud andmeid. Selleks, et näiteks kirjeldus sepa- või rätsepatööst oleks küllalt konkreetne, on otstarbekas lasta mõnd vana kohalikku seppa või rätsepat jutustada oma mälestuste põhjal sellest, missugune oli vastav töö (töökoht, tööriistad jne.) keelejuhi nooruspäevil ja missugused muutused on toimunud töös ja selle nimetustes jutustaja eluea jooksul.

Samuti märgitagu, kas on tegemist üksiku erandjuhtumiga või laiemalt levinud nähtusega (näit. mõne tööviisi kirjeldamisel), kui seda on võimalik kindlaks teha.

2. Murdekeelsed kirjeldused näidaku ühtlasi elu- ja tööalade, tööriistade jne. arenemist. Nii püütagu võimalikult täpselt märkida, millal üks või teine tööriist tarvitusele tuli (näit. millal hakkas teatav rätsep sütega köetavat triikrauda kasutama jne.). Fikseeritagu kõik uudisnähtused, mis olenevalt majanduslikust muutustest esinevad vastaval ainealal. Tõstetagu esile erinevus uue ja vana vahel ning püütagu näidata, mispärast uus vana välja tõrjus.

3. Nähtuste kirjeldamisel peetagu teraselt silmas nende erinevat esinemist külaühiskonna erinevatel kihtidel eri ajajärkudel. Nii näiteks püütagu üksikasjaliselt selgitada, mille poolest erines omal ajal jõuka taluniku elamu sisseseade kehviktalupoja, sauniku, mõisamoonaka omast jne.

4. Üksikesemete kirjeldamisel püütagu kasutada vastavate esemete ja mõistete paremaks selgitamiseks ka jooniseid ja fotosid. Joonistel või fotodel märgitagu numbrikestega vas-

tava eseme kõik üksikosad (näit. *haamri* puhul selle *vars*, *silm*, *pinn* jne.), mille murdelised nimetused esitatagu sama joonise all. Joonised tehtagu paberi ühele küljele, võimalikult vahele-pandavale eri lehele. Fotod kinnitatagu paberile ja vastavad lehed paigutatagu töös sobivale kohale. Nii jooniste kui ka fotode puhul märgitagu, millal üks või teine ese tarvitusel oli ja millal ta tarvituselt kadus. Samuti lisandatagu tööle ka vajalikud plaanid ja skeemid (näit. mööbli asetuse plaan teatavas endisaegses talutoas jne.). Fotode puhul on tarvilik märkida, kelle poolt ja millal on fotod tehtud.

Kohaliku murde grammatika peajoonte koostamisel ei saa kasutada otsest küsitlemist ja keelejuhi jutustuse kohest üleskirjutamist, sest keelejuht ei tarvitse midagi teada ei käändeist ega pöördeist. Siin tuleb püüda kaudsete küsimuste varal selgitada, kuidas oli vanema põlve murdekeeles ühe või teise sõna see või teine keelevorm. Nii ei küsita näiteks keelejuhilt kunagi, kuidas on sisseütlev sõnast *pada*, vaid küsitakse, kuhu pannakse kartulid keema. Vähesse harjutamise järel hakkab arukas keelejuht varsti taipama, missugust murdelist vormi temalt teada soovitakse. Igasuguste tekkivate kahtluste puhul on soovitatav andmeid kontrollida veel teiste keelejuhtide juures.

Murde grammatika koostamisel püütagu eelkõige jälgida kõige vanemate murdejoonte esinemist. Et selgitada murde *arenemist*, peetagu vanema põlvkonna (üle 60 aasta) murde kõrval silmas ka keskmise (umbes 40-aastased) ja nooremagi põlvkonna (umbes 20—30-aastased) murdekeelt.

Peale eri põlvkondade tarvitusviisist olenevate erinevuste arvestatagu ka neid vihjeid, milles iseloomustatakse samade vormide tarvitamist naaberladel. Need märkused antagu sulgudes koos vastava naaberlala märkiva lühendiga kas otsekohe käsitletava nähtuse puhul või lehekülje joone all.

On loomulik, et murdekeeles jälgimisel eriti tuleb silmas pidada neid vorme, mis erinevad kirjakeelest.

Kõik kogutavad materjalid (nii murdelised kirjeldused kui ka murdekeeles grammatika) kirjutatakse esialgu keelejuhi häälduse kohaselt mustandvihikusse. Et kogu töö, välja arvatud vajalikud selgitused, tuleb kirjutada murdekeeles, siis peetagu

silmas vastavat täpsemat märkimisviisi. Kui see märkimisviisi ei ole küllalt tuttav, tuleb teha vastav proovtöö (umbes 10 lk.) ja saata see läbivaatamiseks ja parandamiseks Emakeele Seltsile. See töö saadetakse koos parandustega ja selgitustega tagasi. Ühtlasi saadetakse korrespondendi sellekohasel nõudmisel ka vastav paber kogu töö puhtalt ümberkirjutamiseks. On soovitatav, et juba varsti pärast töö juurde asumist proovtöö saadetakse Emakeele Seltsile, sest sel korral saab Selts anda töö kirjutamiseks veel vajalikke näpunäiteid, mida korrespondent edaspidisel küsitlemisel edukalt saab rakendada.

Kui töö on mustandiliselt valminud, asutagu selle ümberkirjutamisele. Materjal kirjutatagu korralikult, selgesti loetava käekirjaga paberilehe ühele küljele (reavahed ja välisveered vastava joonpaberi kohaselt). Ainestik esitatagu peatükkidesse jaotatult koos vastavate jooniste ja plaanidega.

Töö lõpul eri peatükis või lisa antagu lühemad andmed kõigi keelejuhtide kohta. Siin märgitagu lühidalt keelejuhi elukäigu peajooned: keelejuhi sünniaeg ja -koht, sotsiaalne päritolu (kas ta on pärit sulase, taluniku, käsitöölise vm. perekonnast), elukutse ja senine tööala, kus pikemat aega elanud, mida teeb praegu jne. Püütagu anda ka murdejuhi keeleline iseloomustus, näit. kas keelejuht kõneleb kõige vanemale põlvkonnale omast murret või on ta keeles sugemeid kirjakeelest ja teistest murretest, missuguseid keelelisi erijooni esineb keelejuhi murdes ja millest need võiksid olla tingitud (näit. keelejuhi üks vanemaist või abikaasa on mujalt pärit) jne. Samuti märgitagu andmed ka keskmisse või nooremisse põlvkonda kuuluvate keelejuhtide kohta. Tingimata olgu märgitud, missugused andmed missuguselt keelejuhilt pärinevad.

Teise lisaosana esitatagu töö lõpus kõigi vastava ala sõnade tähestikuliselt järjestatud register murdelisel kujul (näiteks kõikide endisaegse elamu või tuuliku sisustusse kuuluvate esemete ja nende osade, kõikide sepatöö alale kuuluvate sõnade jne. loetelu). Eriti peetagu registris silmas kirjakeelele võõraid või kirjakeeles harva esinevaid sõnu, millede puhul märgitagu registris ka sõna peavormid (käändsõna ainsuse omastav, pöörd sõna oleviku ains. 1. pööre ja *da*-infinitiiv) ja lühidalt

sõna tähenduse seletus. On hea, kui iga sõna puhul saadakse numbriga märkida ka lehekülj, millel vastav sõna esineb. Selle registri ülesandeks on esile tõsta töös esinevat murdelist sõnavara, et seda oleks võimalik rakendada „Eesti rahvakeele sõnaraamatu” koostamisel. Lõpuks olgu vihjatud ka sellele, et töös leheküljed oleksid nummerdatud ja leiduks ainestiku ülesleidmiseks vajalik sisukord.

Kogu töö, välja arvatud selgitused, tuleb kirjutada murdekeeles, mis oleks võimalikult täpselt kirja pandud.

Kuigi murdekeele märkimisel tuleb mõnel määral lähtuda kirjakeele märkimisviisist, nii näiteks kirjutada lausete esimesed sõnad ja pärisnimed suure algustähega, tarvitada kõnepauside märkimiseks kirjavahemärke jne., on seejuures vaja silmas pidada, et püütaks tingimata võimalikult hääldamispäraselt kirjutada. Nii ei tule sõna algul märkida *h-d*, kus murdes seda ei hääldata (*obu, ammas, aige*), tuleb aga kirjutada *j*, kus see kuuldu (*süija, maijas*), märkida pikk häälik hääldamispäraselt kahe tähega (*uuvitama, maanitsema; suuress mehess* 'suureks meheks') jne. Eriti tuleks aga silmas pidada järgmisi märkimisviisi põhieegleid:

1. Ühesilbilised sõnad märkida nii kui kirjakeeles, s. o. jätta kolmanda välte häälikul pikkusmärk panemata, kuid arvestada seejuures ikkagi sõnade murdelist hääldust, näit. *puu* (mitte: *puù*), *soo, sees, seen, seep* (mitte: *soò, seès* jne.); *poiss, kauss; mijs* (võru murdes; mitte: *mees*), *jaoss* 'jaoks', *varss, märss, pulss* (mitte: *pulss*); *konn, lepp, silm, nurk; ma sul, kes, mis* jne.

2. Esimese silbi teisevälteline pikk täishäälik või kaksiktäishäälik märkida nii kui kirjakeeles, kolmanda vältelisel pikal täishäälikul või kaksiktäishäälikul panna pikkusmärk teisele tähele, näit.:

II vä l d e

saani (*jalas*)
laulu (*ääl*)
seina (*peal*)

III vä l d e

(*istus*) *saani*
(*akkan*) *laulma*
(*vaštu*) *seina*

3. Kui pikale täishäälikule või kaksiktäishäälikule järgneb ülipikk k, p, t, siis märgitakse pikkusmärk sellele k, p, t-le, mitte täishäälikule, näit. *aitama, saatma, kaupade, saapast, vaikus, sööki* (vrd. *auto*).

4. Teisevärteline k, p, t märgitakse täishäälikute vahel ühekordse tähega, kolmandavärteline kk, tt, pp aga kahekordse tähega, nagu kirjakeeleski, näit. *kapi — kappi, lepitama — leppima, rahuliku — rahulikku* jne.

5. Teiste kaashäälikute teine välde vokaalide vahel märgitakse nii kui kirjakeeleski, kolmanda välte kaashääliku puhul pannakse aga esimesele tähele pikkusmärk, näit.:

II välde

linna (tänav)
villa (kraasimine)
kammitakse (juukseid)
(ära) narri koera

III välde

(lähem) linna
(kraasin) villa
(oõsin) kammi
(ei tohi) nãrrida

6. Kaashäälikute ühendites märgitakse kolmandavärteline kaashäälik pikkusmärgiga, teisevärteline aga harilikult, näit.:

II välde

a) *silmad (on aõged)*
kõrvad (uõgavad)
mustad pilved
rahvaste (sõprus)

III välde

(pilgutab) silmi
(valu on) kõrvades
muõti pilvi
rahva (aõl).

b) Juhud, kus l, m, n, r-le järgnevad 3. vältes p, t, k:

mãrgitakse
(ea) palgaga
kondid (valutavad)
sirbiga (lõigatakse)

(akkab) mãrkima
(sain) palka
(ligutab) koõte
(oõsib) sirpi.

c) Juhud, kus pikale vokaalile, diftongile või l, m, n, r-le järgneb 3. välte ss:

varsad
valsi

varssa
valsside

simsi

simssi

poisid

poisse

maas

maasse.

d) Kolme kaashääliku ühendid:

(*tuli*) *kõrtsist*

(*läks*) *kõrtsi*

maltsad (kasvavad)

(*kitkub üles*) *mallsu*

konksu (otsas)

(*taob*) *konksu (seina).*

7. Kirde-eesti rannamurdes ei esine teise ja kolmanda välte vaheldust. Teise ja kolmanda välte vaheline häälik jätta erilisel märkimata ja kirjutada nii nagu kirjakeeles, näit. ... *sie oli siis õhta iel ja jätsid tule alla ja läksid koju.*

8. Peenendatud häälik või häälikuühend märgitakse komakesega vastava tähe kohal. Pikkade kaashäälikute ja kaashäälikute ühendite puhul on peenendus harilikult esimesel osisel, mistõttu märk pannakse esimesele tähele, näit. *kaallis, ašju, pilti, tuull* 'tuli', *tsiga* 'siga', *paanti, lağa* 'lai', *ütel* 'ütles' jne.

9. g ja k esineb erinevalt hääldatav n, mida märgitakse tähega *ŋ* näit. *paŋk, kangas, lõŋgad, kiŋgi*. Saarte ja kirde-eesti rannamurdeis võib see häälik esineda nõrgas astmes ka ilma g-ta, näit. *kaŋŋas, lõŋŋad, kiŋŋad*.

10. Murretes esinevaid kirjakeeles puuduvaid täishäälikuid märgitakse järgmiselt:

a) o ja u vahepealne häälik — *y*, näit. *tuỳma* 'tooma', *juỳk* 'jook', *kuỳrima* 'koorima';

b) e ja i vahepealne häälik — *i*, näit. *kiỳmä* 'keema', *kiỳl* 'keel', *siỳmne* 'seemne':

c) õ ja ü vahepealne häälik — *ű*, näit. *lűỳmä* 'lööma', *tűỳ* 'töö', *kűỳmne* 'köömne';

d) ä ja e vahepealne häälik — *ε* näit. *pεε* (pea).

11. Võru murdes ja selle naabruses on tarvitusel omapärane i poole kalduv õ, mis kõlab umbes nagu vene ы. Selle märgiks on *i*, näit. *riim* 'rõõm', *kijk* 'kõik', *vűira* 'võõra'.

12. Umbes samal lõuna-eesi murdealal esineb ka omapärane sõnalõpu sulghäälik, nn. õk-häälik, mida märgitakse küsimärgi ülemise osa taolise märgiga ?, näit. *lehmä?* 'lehmad', *kastõ?* 'kaste', *är?* 'ära', *jäl?* 'jälle', *lännü?* 'läinud', *kakõlda?* 'kakelda', *tuuva?* 'tuua' jne.

13. Kui ?-häälikuga sõnale järgneb kiires kõnes teine sõna, siis ? muutub sageli järgneva sõna algushäälikuks, nii et kaks sõna nagu sulaksid ühte. Seda märgime väikese tähekesega ja kaarekesega, näit. *latsõ^t tulõva^t tarro[;]*; *kikka^k kaklõsõ[;]*; *ko-saⁿ no jäl^k käve[?]*.

14. Sõnarõhku märkida neil juhtudel, kui see vajalik, punktiga rõhulise silbi täishääliku järel, näit. võõrsõnades (*tetse.m-ber*), liitsõnades (*maai.lm*), liitelistes sõnades (*laulja.nna*), hüüdsõnades (*aitä.h, karsu.mdi*).

II. NÄITEID MURDETEKSTIDEST

1. Põlevkivi avastamisest

(Kirde-eesi rannamurre, Jõhvi)

Küla mehed leitsid. Sie oli enne külamieste maa. Ma kuulin, et tie ääräst leiti. Tallinn-Narva maande ääräst, Kohtla-Järvält üks kilumieter umbes Narva puale menna. Siis räägiti sedasi, et oli vahitud ja ei tia mis on ja oli pandud ahju ja nähti et põles. Siis räägitasse viel, et karjatsed olid leidand ja teind omale neist karjamale ahju. Ja tegid siis tule alla ja — sie oli siis õhta iel ja jätsid tule alla ja läksid kodu. Ja ommiku olid tuld jällä karja ja ahi oli ära põlend. Kuda se nüüd oli, aga säält kohast pidi leidma, sest esimine auk tehti sinne, ei tehtud vaprikute juure, kuhu pera karierid tehti. Esimine pruavi auk on Järva vallamaja juures, üks kilumieter maad Järvalt. Nüüd on küll linn juba säält. Säält siis kõige enne puuriti ja nied pruavid saadeti Pieterbori. Ja Pieterborist siis olidki old nied mehed ja juhatajad, kes siis otsisid ja puurisid. Külas räägiti, et otsivad seda kive, mis põleb. Kuskil kaugemal, aga ikke siin ümbruses, oli tehtud reijetua ahi. Arvati, et on pruun paas ja ia pehme teha. Reije ajal õli maja maha põlend — ahi läks põlema.

Siis saima kättä ühä vana lokumobiili katla ja luapisima selle kivi täis ja tule alla. Ja niikaua kütsima, kui kivi sulas. Siis tehti pruavi vaprik. Siis oli tiada, et õli saab.

2. Tõrva müümisest

(Saarte murre, Kaarma)

Siis kui kevade tjiid äe tahenesid, siis sai tõrvaga välja mindud. Tõrva müümijne sij pidi ikka nende sui põlves olema.

Talve külmaga's saa teda kihast käde, oli nii paks ja kõva.

Kui ee vis's kiha oli, võis tõru aastad kihas olla sijs. Tii taäle miški, vähe paksemaks läks, kui kauva seisis.

Siit sai tõrvaga ikka Pöidil keidud, sääl vahetati vilja vastu ja müüdi ka raha pärast. Seitse kaheksa kopikad maksis tüüp. Viljaga oli kaks täit vilja ja täis tõrva.

Müübijal oli kiha rattal, tühad vilja kotid ka, pidi ka tüüp olema, nenda siis läks ta kodunt välja. Tõrva sai sedasi möödetud, et riist möödeti ennem viljaga öles. Toobiga möödeti vesi sisse, nii mütu tüüpi kui oštja tahtis. Siis vööti pulk, pisteti vii sisse, leigeti täke kust sandik vesi oli. Pulga järge lašti siis tõrva jälle, nenda sai eige möödu ja pole tüüpi ka äe rollind. Kus saad tõrva toobiga mööta, ta paneb paari täëveega toobi umpseks.

Tõrva müübija pole keiki peresi õhti külas läbi keind. Kui külase tuli, siis anti õhe teisele aru. Kes tahtis, võttis vilja selga, raku käde ja läks sõnna, kus mijs kihaga oli.

3. Elust rehetoas

(Läänemurre, Häädemeeste)

Sa jumal, nemad ütlevad, kudas ma sii väikse majas oleva ära elanu... Mis sii viga — tal ju korsnas pääl. Mia ole rihituas sünn' dinu ja kasunu. Just rihituas sünn' dinu, vanašti küll saunes sünn' nitadi, aga isal põle sel ajal sauna olnu. Rihituba ol'li olnu ja üks väike aidaraasike ka — kõrulene inimene, mis siij kätepäälne ära saab ja suur pere kah. Rihituas ol'li kõik elamene ja olemene. Puul rihialust ol'li loomade jauks ja puul ol'li inimeste jauks, aidu ol'li vahel tehtu. Suitsu aeg kan'ti asemad rihialla, et väga suitsuga kibedaks ei lähe, ja seuksed vanad riided ol'lid jälle, mis üle asemate lautadi. Me rihituas elasime, partsil vihtlesime ja partsil magasime kah, kui õige külm ol'li. Isa lükkas parred kõik kokku, ulka parsil ol'li, õled ja kotid-tekid-pad'ad üles, sis magasime. Ahe köeti varemeni

ära, et väga viingu ei olnu. Sa jumal küll, meid ulka lapsõ ol'li, rihituas elasime ja kasusime, mõni üksteist last ol'li, seidse on üles kasunu . . .

Talve külмага, ku ema akkas ahju külma, sis kõik ennem säädis meid riides ja toimendas üles laudi pääl põhudes. Sää ol'lime nii kasvõ ku tuli ol'li poolest põlenu, sis tüydi meid alla. Suuremad tul'lid isi, vähemad tüydi, aideti alla. Sis istusime lõuka pääl, jalad koldes, igal õhel oma ork käes, kartuli küpsetasime — viletsust küll näinu . . .

4. Aednik Raeda

(Keskmurre, Kose)

Mo mies Joan' on sündind Karla külas Peärna-Antsu talus. Ta isal ol'i suur aed, kus kasvõas vanu õõnabuid ja pirnibuid. Sial da õppis kärnali tüöd tegema.

Peärna-Antsu talu ol'i vana suetsutalu. Talumajal ol'i kaks kamret, ilma aknata. Kamrettel ol'id seena sies augud ja august tul'i valgust, kui riidenartsu ää võl'sid. Kamretel ei olnd ahju sies, aenult sui võis sjal elada, Talve elati rehetuas. Külмага sai old ahju pjal. Mo mies on piervalgusel legend ja õppind . . .

Mo mies ol'i Uuemõesa kuol'i pjal kuol'itaja ja juhataja. Sui tegi da sjal ikka aedas tüöd: istutas ja puokis õõnabuid ja pirnibuid . . .

Uästal tuhat üheksasada kakskümmend kuus sai mo mies pen'siunile. Ta teene silm ol'i natuke aige ja süda ol'i nõrk. Siss akkas ta aeda suurendama ja uusi puid ja põesaid istutama.

Suur kül'm äävitõas pal'lu puid. Kevadi ol'i ryagus, suurem jägu õõnabuid ol'i kül'm ää võtnd. Ta lõi kääga ja akkas kül'ma kindlamaid õõnabuid siemendama ja istutama.

Ega tema vyata, kas kya puud kasu annavõd. Ta tieb tüöd rahvale. Ütleb ikka: „Suurt rõemu tieb, kui syab puu otsast õuna ja pirni maitseda ja teestele anda“. Ta neid siemneid

külvab ja tolmutab. Tahab jo kasvatada uusi, paramaid sortisi. Läks paeraga puokoksi võima, enne suure kül'ma tulekut...

Meie õdnabu aed on nüid üle Liidu küülsaks süand.

5. Vooriskäimisest talvel

(Tartu murre, Rõngu)

Talve käesivä talumihe ja kan'dimihe obestega voorin r'da tijnmän. Kuus rubla iks sai Pärnun kävven voori päald. Nel'i kaalu linnu pan'ti riipääle, ja ijnotsan ol'li viijl aenamär's's ja kaararõevas obesele. Siss ol'li riijl vehmre peristega kül'len; nyu es pöruta minnen, nigu ravvatse vehmreperä nüid. Kui kaitski läit's, kääneti paeo vitsast vaštne peris.

Iks kaupmihe linnuga min'ti vüjuri. Kirepist Pärnude viimise-
st mas's kaupmijs' puul'tõist vai kaits rubla kaalu päald; nigu
tij ol'li. Pärnust tüüd'i kaupme le jälle süula, räimi ja muud
kraami. Tolleijst mas's ennegi üits rubla kaalu päält (kümme
puuta). Vüjuri min'ti iks ulganide: kümne vai paarikümne obe-
sega. Vanast käenuva tiiipääle rüüvli ja värga. Ütsik tiiikälja
riisuti mõtsavael pallas, tõnekõrd pissetu viijl inemine puul'-
koolus. Ess julge kiäki ütsinda pik'kä tiiid minnä.

Kõrtse man iks peel'i, ja üüd ol'ti kah kõrdsi man. Obese
tõmmati küjrmidega kõrdsi varjuala, siss võeti ijst valla ja
pan'ti vehmerde vaäle süümä.

Kaararõevas keideti nukkepil'ti nõöri vai sedulgarihmaga iks
vehmerde kül'gi, ja tõne ots ol'li kuurma kül'len. Ripun vehmre
mugu oitseva rõivaveere sirgu. Keskel't sei enne obene kaäru,
ja üleväst märsist ainu — ess pudine ma'a, ess lää raišku kibenät.
Esi maati kõrdsin. Oma jaoss ol'li viiepäevä müyn: kints l'ä
ja kapstaannum ol'li iks üten. Kolm päivä läits Pärnude minnen,
kaits — tullen.

6. Silmahaigusest

(Võru murre, Räpina)

Mä saa nüüt kat/õ'ssagümmend kat's aaštai'ga vanast. Mä
kir'ote ja näi kir'otada?, a nüüd om sil'mänägemine otsah. Hil'ja

an'd mullõ kat's aas'tat tagase pril'l|i|?. Mä olõ siin kijne vanõmb.
Räpinäl Tobraotsa küläh om mu sün'nü baik.

Mul ol'l sil'm haigõ. Võrolt an'te ruyht, a kijik ütlevä?, ei saa? ruyhoga midäge. Mä väega pel'kse ku lät'si kliijn'|i|kohe, latsõ? ikevä?. Hää õks ol'l, et lät'sit kliijn'|i|kohe. Edimädse päävä, ku sil'mä gliijn'|i|kohe sisse viijte, viide sinnä't_tarrõ, koh kullatsõ't_tähe? saan'a pääl ol'liva?. Mõlõmbahe sil'mä pan'te ruuht, ol'l nigu koho biim sil'mäh. Tõõsõ humoogu lõõgate noid naklo. Tõmmate sin'|i|tsemaär'ja pin'tslega, muud'o olõss kogone pimmest jäänõ?, kae pääle kasuno?

Sil'mä nulgast lõõgate tsälk, raat' ae'e sisse, üteld'e, sa olõt külmetänõ?. Hääst sil'mäst es joosõ?, kuri juus'k. Tyy raat' jäi sil'mä ala. Kahmiste hinnäst, pan'ni käe? kokko. A vallu es tunnõ?.

Ku tyy kat's nädälet ärä? ol'li, sjs joosõ_õs? sil'm inämb. Ik|i|t ka väega pal'lo, mijs's kuüle är?. Nüüd mä inämb ei ikõ?.

III. ISIKLIKKE KOGEMUSI MURDEMATERJALIDE KOGUMISEL *

A. Toomessalu

Esimese murdematerjali kogumise katse tegin 1938. aasta augustis. Mulle saadeti tollaegse Akadeemilise Emakeele Seltsi poolt väike küsimusleheke ja viimasega koos ka mõniküm- mend sõnasedelit. Küsimuslehel oli küsimusi ilmakaarte vanade nimetuste ja omaaegsete tarvituselt kadunud eesnimede kohta, samuti mõnede lausete kohta, nagu *ta läks looja karja* jne. Murde märkimisviisi kohta puudus juhend aga täielikult. Mul ei olnud siis vähimatki aimu, kuidas murret õigesti üles mär- kida. Küsimused vastasin siiski ära, olgugi et põhiliselt oli murde märkimise viis täiesti puudulik.

1940. aastal, pärast nõukogude korra kehtestamist, kuulu- tati välja murdeainestiku kogumise võistlus. Sellest võtsin osa teemal „Vanad jutud”. Siis anti Seltsi poolt ka juba vajalikke juhtnõore märkimisviisi kohta ja soovitati esitada lühike proov- töö. Viimast ei saanud ma aga ajapuuduse tõttu siiski esitada. Kogusin koduümbrusest 70 lehekülge vanu jutte, kirjutasin kogutud materjali kohe puhtalt ümber ja saatsin ära. Mõne päeva möödumise järel sain Seltsilt kirja, milles teatati, et töö sisu ja välimus on head, kuid puuduliku märkimisviisi tõttu ei ole see töö võistlustele vastuvõetav. Minu nõudmise peale saa- deti töö mulle tagasi, kusjuures mõned leheküljed teksti olid parandatud. Kuulasin siis veel oma keelejuhtide kõnet, tegin märkmeid ja parandasin. Siis kirjutasin selle töö teist korda

* Ettekanne ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi ning Emakeele Seltsi teaduslikul sessioonil 24. oktoobril 1953. a. Tallinnas.

üMBER. See oli mulle heaks õppetükiks. „Vigadest me õpime”, ütles Lenin. Ja ma õppisin. Koduümbruse keelemurde kogumine sai mulle kalliks ja südamelähedaseks, ma kasvasin sellega ühte kui puu okstega.

Pärast Suurt Isamaasõda ootasid innuga Emakeele Seltsi töö uuestialustamist. See rõõmustav teade saabus mulle 1947. septembris. Rõõmuga asusin jälle Emakeele Seltsi poolt mulle esitatud ülesannete täitmisele. Kuni käesoleva ajani (s. t. oktoobrini 1953. — Toimetaja) on mulle Emakeele Seltsi poolt läbitöötamiseks esitatud kolm pikemat „Kogumistöö juhendajat eesti keele alal” ja kaheksa lühemat keelelist ülesannet. Esimeses „Kogumistöö juhendajas” olid teemad „Sepp”, „Rätsep”, „Saun”, „Endisaegse eesti elamu sisustus” ja „Kohaliku murde grammatika peajooni”. Teine juhendaja andis küsimusi tööstus-alase materjali kogumiseks ja kolmas häid ülesandeid koha- ja koduloomade nimede kogumiseks.

Keelelised ülesanded sisaldasid küsimusi häälikuliste ja morfoloogiliste paralleelvormide kohta murdes, eesti murretes esinevate vene laensõnade kohta jne.

Asudes Emakeele Seltsi poolt antud ülesande täitmisele, olen enne kõike mulle esitatud küsimustega põhjalikult tutvunud. Kunagi ei jätkunud käsiloleva teema ühekordsest läbilugemisest, vaid mõne teema küsimusi tuli enne tööleasumist üheksa korda läbi lugeda. Kui olin teema küsimustega täiesti kodunenud, siis alles asusin keelejuhi valikule. Alati olen püüdnud leida keelejuhte samalt elualalt, mille kohta ma andmeid kogun. Kui näiteks kogusin andmeid sepatöö kohta, valisin keelejuhiks elupõlise sepa; kui kogusin andmeid tuulikute kohta, siis laskin neist endale jutustada vanadel tuulikumeistritel ja möldritel.

Keelejuhtidelt olen alati püüdnud saada vaba kõnet, mitte aga püüdnud neilt iga lauset küsimuste varal n. ö. „välja presida”; seda sellepärast, et vaba kõne on murdekogujale alati suurema väärtusega. Keelejuhilt saadud ainekute olen ikka kohe kõnelemise ajal üles kirjutanud.

Kogudes sõnavaralist materjali näiteks häälikuliste paralleelvormide kohta, ei ole ma kunagi esitanud keelejuhile otsest

küsimust, et näiteks kuidas teie ütlete, kas *hirmus* või *hirmus*. Esitasin selle asemel küsimuse, et missugune oli see kodanliku valitsuse aeg. Sellise küsimuse peale sain vastuse: „*Sii kodanliku valitsuse aeg oli meitel üks irmus aeg.*”

Või jälle oli vaja selgitada, kas murdes esineb sõna *mõis* või *mõisa*. Ei saa ju keelejuhilt kohe järsku küsida, et kuidas teie ütlete: kas *mõis* või *mõisa*. Selle asemel küsin: „Mis maja see seal Kahtla tee pöörul on?” „*Sii vana Laimla mõis,*“ kõlab vastus. Kohe on selge, kuidas keelejuht tarvitab seda sõna.

Kogudes vene laensõnu ei ole ma keelejuhile esitanud otse-seid küsimusi, nagu: kas kooliteenija nimi oli või on *toorus* jne. Ei, olen ikka küsinud kaudselt: „Kuidas on selle inimese ameti nimi, kes koolimajas pühib ja pörandaid peseb?” „*Sii on kooli toorus,*” sain vastuseks.

Nõndasama olen kogunud andmeid ka käänete ja pöörete kohta. Näiteks oli tarvis teada saada, kuidas on mitmuse omastav sõnast *kolhoosnik*. Esitan keelejuhile küsimuse: „Kelle veised need on, kes Kurdla koplis käivad?” „*Nii on kõik kolhuusnikkude eeste veised*”, antakse vastuseks. On vaja kätte saada ainsuse omastavat sõnast *pidu*, siis küsin: „Kus siit inimesed pühapäeva õhtul käisid?” „*Nii käisid puhas säel rahvamajas piu päel*”, kõlab vastus.

Võtame pöörd sõna *õmblema*. Et teada saada kindla kõneviisi oleviku ainsuse esimest pööret, küsin: „Kuidas sa õmbled, kas masinaga või käsitsi?” „*Ma õmle ikka viil vanaviiti näpuga.*” Või võtame mitmuse kolmanda pöörde. Küsin: „Mil ajal rätsepapad hommikul tööle hakkavad ja kunas nad õhtul lõpetavad?” Keelejuht vastab siin kohe selgelt oma puhtas murdes: „*Nad õmlevad pümeest pümeni.*”

Niisuguseid küsimusi ühe ja sama sõna, käände või pöörde kohta olen esitanud enamasti kahele, mõnikord ka kolmele keelejuhile. Tihti olen kasutanud ka nii-öelda „salajast” murdekogumisviisi. Jälgides kõrvalt vana inimese kõnet, märgin vajaliku paberile, nii et kõneleja seda ei märka. Üksikute sõnade, käänete ja pöörete kohta on nii päris hea materjali koguda. Minu

arvates on nii kogutud materjal kõige rahvapärasem ja keeleteadusele väga kasulik.

Nii-öelda „salajast” kogumisviisi olen tarvitanud eeskätt nende inimeste juures, kes muidu kõnelevad hästi vana murret, kuid küsitlemisel osutuvad napisõnaliseks, mõnikord hoopis tummaks. Nii kogusin ma vene laensõnu ühelt kohalikult vanemasse põlvkonda kuuluvalt naisterahvalt. Jälgisin pidevalt tema kõnet külanõukogus, poes ja kus aga iganes teda nägin ja kuulsin.

Nii olen üles kirjutanud ka haruldasi murdesõnu ja lauseid, mida vanemalt põlvkonnalt olen kuulnud. Mäletan hästi ühte lauset, mille kuulsin vanemasse põlvkonda kuuluvalt naisterahvalt, pärit endisest Karja kihelkonnast. Matkal olles sattusin teel seltsi vana inimesega, kellelt nii mõndagi sain kirja panna. Kui meie teed hakkasid lahku minema, küsisin temalt tema elukohta ja sain vastuse: „*Ma ela Karja kergu all, Karja kergu alt otse kaksteisn võrsta maa sisse*“.

Pikemaid murdetekste, samuti ka sõnavaralist materjali, ei ole ma mitte lühikeste küsimuste varal kogunud, vaid olen keelejuhi üldjoontes ära seletanud, mida ma temalt just soovin. Nii asusin koostama oma väikest tööd „Saun”, mille pikkuseks on kõigest 59 lehekülge. Ja juba selle mustandi kirjapanemiseks kulus mul ära viis päeva. Kaarmalt leidsin vastava keelejuhi, 85 aastat vana. Esimesel päeval lasksin teda jutustada sauna liikidest. Teisel päeval juhtisin jutu sauna ehitustöö käigule. Kolmandal päeval vestlesime saunaskäimisest ja rahvapärastest kommetest sealjuures. Kahel viimasel päeval kirjeldas jutustaja sauniku raskeid töö- ja elutingimusi. Keelejuhi kõne panin kirja kohe jutustuse järgi. Muidugi mitte kõik ei kõlvanud kirja panna. Mõnikord läks jutustaja ka teemast kõrvale. Seegi tuli ära kuulata ja oodata seni, kuni ta jälle õigesse rööpasse tagasi tuli. Ei tohi ju kõnehoosse sattunud keelejuhi kõnet katkestada, see rikub palju loomulikku kõnelemisviisi ja vähendab jutustaja tuju. Selle töö juures kasutasin ainult ühte keelejuhti, töö oli niivõrd lühike ja materjal nii väga tõepärane. Kohalikust vanast saunast tegin ka vajalikud joonised ja plaani, millele üksikosad märkisin vastavas murdes.

Tuulikute puhul alustasin tööd keelejuhtide leidmisega. Selleks tööks valisin endale kuus head keelejuhti, vanema põlvkonna meeskodanikud, kes ise olid osa võtnud tuulikute ehitamisest ja nendel töötanud. Esimesel kohtumisel keelejuhiga ei märkinud ma temalt midagi üles, ainult vestlesime tuulikust nii pealiskaudselt. Seletasin keelejuhile põhjalikult, mida ma hiljem temalt soovin teada saada. Nii tutvustasin ma algul iga keelejuhti oma tööga. Materjali kirjapanekuga alustasin alles siis, kui keelejuhtidel minu töökäik selge oli. Kõigepealt lasksin keelejuhtidel endale jutustada tuulikute üldiselt. Näiteks: millal ja kuhu tekkisid esimesed tuulikud, kes need ehitas ja kellele kuulusid, missugused olid sealjuures tolle aja ehitusvõimalused ja tingimused, nagu mõisniku luba ehitamiseks jne. Järgmisena püüdsin saada materjali tuuliku liikide kohta, nagu pukk- ja peaga tuulikud ning hollandi veskid, edasi juba tuulikute materjali muretsemisest, tuulikute ehitamisest, sisustusest, kivide otsimisest ning nende valmistamisest jne. Lasksin jutustada ka puudest, millest valmistati tuulikute üksikud osad, samuti ka tööriistadest, millega tuulikuid valmistati. Palusin jutustada vanadest silmapaistvatest tuulikumeistritest, tuulikute korrashoiust ja nendega töötamisest, töölistest jne.

Vastavad andmed kogusin iga tuulikuliigi kohta omaette peatükkidesse. Ja alles nüüd sain asuda selle kõige tähtsama ja keerulisema ülesande täitmisele, nimelt tuulikute üksikosade uurimisele ja nende nimede kogumisele. Sel alal uurisin läbi 13 pukkтуulikut, 1 peaga tuuliku ja 2 hollandi veskit. Ehitustest tegin vajalikud joonised ja plaanid, kuhu iga üksikosa nime kohalikus murdes juurde märkisin. Nimed märkisin jooniste üksikosade juurde, ehituse iga üksikut osa keelejuhile näidates. Jooniseid ja plaane tegin kõige vanemaist ehitustest ja võrdlusmaterjalina ka uuematüübilistest ehitustest.

Pean märkima, et isiklikult oli tuulikute läbiuurimine ja vajalike jooniste ning skeemide tegemine kõnesolevas töös kõige rohkem aega nõudev osa. Oli juhtumeid, kus tuli kõigepealt mitu tundi tuuliku omanikule selgitustööd teha, enne kui ta mind oma tuulikusse usaldas.

Mäletan ühte juhtumit. Tahtsin teha Mai külas asuvast hol-

landi veskit jooniseid ja plaane. Veski pidi minu teada kuuluma Aleksander Mui nimelisele kolhoosile. Sõidan sinna. Kolhoosis kuulen, et veski olevat üle antud kohalikule tarbijate kooperatiivile ja võtme võivat ma saada lähemast kooperatiivi harukauplusest. Sõidan sinna. Seal ei teata võtmest midagi, arvatakse, et küllap see on vist kooperatiivi juhataja käes Orissaares. Järgmisel päeval sõidan Orissaarde. Tutvustan end kooperatiivi juhatajale. See küsib minult: „Miks teid huvitab just see veski, mis meil praegu ei tööta.” Seletan temale ära, et uurin momendil just selletüübilisi hollandi veskeid. Nõustub siis kohe võtme andmisega. Kuid võtit tema käes ei olnud. See asus kellegi möldrist traktoristi käes. Telefoni teel sai juhataja teada, et see möldrist traktorist töötab momendil Valjalas. Nii ei saanudki ma seda veskit lähemalt uurida, kõnelemata joonistamisest ja plaanistamisest. Poolteist päeva oli mul läinud aga asjalt kaduma.

Üks keelejuht avaldas jälle soovi, et ma tema kõnet mitte nii kirja ei paneks, nagu tema kõneleb. „*Mina vana inimene reagi ikka seda vanad põide kiijlt viijl, seda te muidugi äi kirjuta nõnda, te nyur mijs kirjutate mo jutu ikka oma muudi nõnda kut õlge on*”, ütles ta. Et vanakese vastu mitte valelikuks jääda, tunnistasin tõe üles, et just nii kirjutan, nagu ta räägib, see just väärtuslik ongi. Ja vanake oli väga õnnelik, et tema, vana-inimese kõne nii õige on, et see kõlbab noorel inimesel nii kirja panna, kuidas tema kõneleb.

Selle 505-leheküljelise töö koostamisel uurisin koha peal läbi 16 tuuleveskit, kasutasin 6 keelejuhti ja sõitsin jalgrattal edasi-tagasi umbes 350 kilomeetrit. Materjali kogumiseks kulus ära 7 kuud, puhtalt kirjutamiseks ja joonistamiseks 2 kuud.

Käesoleva ajani on minu suurimaks tööks murde alal „Põide murde grammatika peajooni”. Selle materjali kogumisele asusin 1950. aasta juulis. Töö valmis mul 1951. aasta märtsi lõpul. Emakeele Seltsilt saadud küsitluskava grammatika koostamiseks olin juba kaua aega uurinud. Tahe oli seda tööd koostada, kuid kartsin, et ei tule nii keerulise materjali kogumisega toime. Eriti raskena tundus materjali kogumine pöördsona osas. 1950.

aasta suvel külastasid mind Keele ja Kirjanduse Instituudi töötajad seltsimehed A. Univere ja S. Tanning. Nad andsid mulle eelseisvaks tööks tulusaid juhtnööre ja soovitasid julgesti tööle asuda. Juba järgmisel päeval asusin materjali kogumisele. Tööpiirkonnaks valisin endale endise Laimjala valla ala, mille küla-külalt läbi kogusin. Samade vormide tarvitamist jälgisin veel naabervaldades Pöides ja Valjalas.

Kogudes andmeid murde häälikulise ehituse kohta, avastasin, et paaris külas hääldevad mõned vanad kohalikud elanikud puhast õ-d. Harilik on kas õ poole kalduv ö või puhas ö. Enne kui julgesin õ oma töösse märkida, vestlesin nendes külades kõikide vanema põlvkonna liikmetega, kellega see vähegi võimalik oli. Käisin kohe majast majja.

Sõna-algu häälikute jälgimisel küsitlesin jälle kolme põlvkonda — vanemat, keskmist ja nooremat. Ühte ja sedasama vormi jälgisin kolme-nelja ja isegi viie-kuue jutustaja kõnes.

Samuti tuli jälgida ka esimese silbi pikki täishäälikuid ja kaksiktäishäälikuid: *aa* muutumist *oa*-ks, näiteks *maa* asemel *moa* ja *saa* asemel *soa* jne. See on omane ainult vanemale põlvkonnale.

Jälgisin *ää* muutumist *ea*-ks, mis eriti teravalt ilmneb rannaäärsel vanemal põlvkonnal, näiteks *väärt* asemel *veart* ja *rääkima* asemel *reakima* jne. Seda kõike jälgisin kolme põlvkonna kõnes ja mitme, mitme inimese juures. Ja nii tuli ka esimese ja teise silbi piiril olevad kaashäälikud, järgsilpide täishäälikud ja astmevaheldus kõik järk-järgult läbi võtta.

Vormiõpetuse esimese osa — käändsõnade kohta materjali kogumine läks kaunis ladusasti. Nii materjali kogumisel kui ka tabelite koostamisel ei tekkinud ühtki raskust ega arusaamatust. Teise osaga, pöörd sõnadega, ja eriti just umbisikulise tegumoega, oli aga raskusi. Esiteks ei osanud ma vajalikke lauseid keelejuhi kõnest välja noppida, teiseks oli raskusi tabelite koostamisel. Pöördusin selles küsimuses Emakeele Seltsi poole. Sm. H. Ahven andis häid juhtnööre ja kogumistöö võttis jälle parema ilme.

Kolmas osa — lauseõpetus, mis iseenesest on üks raske-

maid osi, osutus mulle selle tõttu lihtsaks ja arusaadavaks, et küsitluskava lauseõpetuse osas oli väike ja seetõttu ei võtnud vajaliku materjali kogumine eriti palju aega.

Keelejuhtide kõnest märkisin ma üles mitte üksnes tarvilikke lauseid, käändeid ja pöördeid, vaid ka pikemaid tekste, jutte, naljandeid ja ütlushi, mis kuidagi olid seotud grammatilise ainekuga. Toon näite õ-hääliku asemel tarvitavast õ-häälikust.

Keegi Kõiguste poolt naisterahvas, kellel omaksed elanud Pöidel, käinud tihti neil külaliseks. Kaasas olnud tal alati ka kaks väikest last. Kuid ühekorra tulnud ta üksinda. Sealtpere väike tüdrukukene läinud selle võõra tädi juurde ja küsinud: „Kuhu lapsed täna jäid?” „Lapsed jähid õõ seltsi.” Väike tüdrukukene jäänud selle vastuse peale väga tõsiseks, läinud oma ema juurde ja kõnelnud: „Küll need on julged lapsed, jäänud üksi õõ seltsi. Ma karda õõd, õõ on nii must, pime ja igav, ei mina õõ seltsi jäe.” Lapsel oli ettekujutus, et teised lapsed jäid õõ juurde, kuid tegelikult jättis ema lapsed oma õõ juurde.

Murdegrammatika koostamise otstarbel matkasin ma läbi 34 küla, pikemaid kirjapanekuid tegin 23 keelejuhilt, külastades mõnda neist 6—10 korda selle töö kestel. Peale selle vestlesin veel kontrollandmete saamisel vanema, keskmise ja noorema põlvkonna inimestega, arvult umbes 70-ga.

Olen kogunud murdetekste ka omal vabal valikul, nagu „Talurahva ülestõus von Sengbuschi vastu Karja mõisas aastal 1905”, „Tuli ja valgustus minevikus” jne. Esimese töö panin ma kirja sellepärast, et see on killuke minu kodusaare töörahva ajaloost, võitlusest oma kurjema vaenlase ja kurnaja — saksa mõisniku vastu. Olin varem vestelnud isiklikult nende meestega, kes ise olid ülestõusust osa võtnud. Seetõttu oli mul kerge küsimusi ette valmistada selle materjali kogumiseks.

Ülestõusu kohta käivat materjali käisin koha peal kogumas. Seal oli ülestõusu sündmustest veel elav mälestus, kuigi ei olnud enam neid, kes sellest isiklikult olid osa võtnud. Keelejuhiks valisin isiku, kelle isa ja naaber olid ülestõusust osa võtnud. Vestlesin veel ühe vanemasse põlvkonda kuuluva naiste-

rahvaga, kelle mees oli ülestõusust osavõtjatega kaasas käinud ning kes ise oli oma silmaga näinud oma koduküla meeste ja ülestõusu organiseerija Priidu Metsa mõisaminekut nii ülestõusu päeval kui ka hiljem karistussalga kutsel.

Materjali teise töö („Tuli ja valgustus minevikus”) jaoks kogusin jälle enda poolt koostatud küsimuste varal 1945. aasta talvel, mil Emakeele Selts veel ei töötanud. Panin selle kirja seepärast, et see nii kaugest minevikust pärinev materjal ei läheks meie keeleteadusele kaduma ühes vanema põlvkonna haudavarisemisega.

Olen töötanud murdematerjalide kogumisel pikemat aega ja pidevalt, seetõttu olen selle töö ära õppinud ja see on edenenud mul ilma suuremate raskusteta. Kui on tumedaid kohti ette tulnud, siis olen kohe pöördunud Emakeele Seltsi poole ja viimane on mulle osutanud küllaldast abi tumedate kohtade valgustamiseks ja andnud juhendeid edasiseks tööks.

Kohalikud elanikud on suhtunud minu töösse alati kaasaaitavalt. Seda eriti just vanema põlvkonna keelejuhid, kelle poole olen pöördunud materjalide kogumisel. Eriti just nendele vanakestele, kes majas üksinda elavad, olen alati olnud tere- tulnud külaline.

1948. aastast alates olen rea aastaid töötanud järjekindlalt keelematerjali kogumisel. See töö on saanud mulle tõesti kalliks, see on minu elutöö, selle töö juures tunnen end täielikult kodus. Murdematerjalide kogumisel omandatud kogemusi olen rakan- danud ka etnograafilise ja rahvaluulelise materjali kogumisel. Tihti olen ühelt ja samalt inimeselt kirja pannud nii keelelist, etnograafilist kui ka rahvaluulelist materjali. Seesugune tööviis on minu tööd küllaltki kergendanud.

Tööd on tehtud, kuid veel palju, palju oleks koha peal tarvis kirja panna, eriti vanema põlvkonna keelematerjali, mis on kadumisohus. On raske taluda, kui mõni vanake variseb hauda enne, kui olen jõudnud tema nii-öelda „tühjaks kirjutada”.

Oma kodukoha, oma maa ja rahva keelelise materjali kogu- mine on ja jääb mulle kalliks ka tulevikus. Tean, et sellega annan omapoolse panuse nõukogude teaduse, eriti keeleteaduse arendamiseks.

IV. KEELEALASEID LÜHENDEID

Alljärgnevalt esitatakse mitmesuguseid keelealaseid lühendeid, mida kasutatakse nii keelelise materjali kogumisel kogumiskoha märkimiseks kui ka keeleteaduslikus töös üldse, kus tuleb kasutada mitmesugust keelelist materjali. Kuna murrakud on keeles minevikuliseks nähtuseks, mille piirid on seotud endiste territoriaalsete jaotuste, kihelkondade piiridega, tuleb murdekogumistöös kasutada murrakute äramärkimiseks endiste kihelkondade nimede lühendeid. Selle kõrval on aga vajalik tänapäevase administratiivse jaotuse märkimiseks kasutada rajooninimede lühendeid. Varasemate murdekogudega töötades tuleb kokku puutada ka endiste maakondade nimede lühenditega, mispärast nende tundmine on tarvilik. Kõrvuti eesti murrete lühenditega tuuakse ära ka need tähtsamad lühendid, mida kasutatakse keeleteaduses teiste soome-ugri keelte ja nende tähtsamate murrete märkimiseks, samuti esitatakse indo-euroopa ja teiste keelte lühendid. Lõpuks esitatakse veel lühendeid, mis on vajalikud eriti kohanimede kogumisel.

On kasulik meeles pidada, et murrakute (s. o. endiste kihelkondade nimede) lühendid on kolmetähelised, rajoonide ja endiste maakondade nimede ning eesti murrete kolme põhirühma (eL, eP, eR) lühendid on kahetähelised, üksikute eesti murrete lühendid aga ühetähelised. Uraali (sealhulgas ka soome-ugri), indo-euroopa ja teiste keelte lühendite puhul ei ole saadud läbi viia kindlat süsteemi, siin on lähtunud peamiselt senisest tarvitamisviisist.

Esitatav lühendite nimestik on koostatud Emakeele Seltsi juhatuse ning TRÜ eesti keele kateedri ja soome-ugri keelte kateedri poolt. Nimestiku koostamisest ja läbivaatamisest on osa

võtnud ka ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi töötajaid. Lühendid on vastu võetud Emakeele Seltsi juhatuse koosolekul 9. novembril 1954. a. ja soovitatud kasutada allpool esitatud kujul.

1. Murrakute (end. kihelkondade) ja endiste maakondade nimede lühendid

Amb = Ambla	Kan = Kanepi
Ann = Anna	Kei = Keila
Ans = Anseküla	Khk = Kihelkonna
Aud = Audru	Khn = Kihnu
Emm = Emmaste	Kir = Kirbla
Ha = Harjumaa	KJn = Kolga-Jaani
Hag = Hageri	Kod = Kodavere
Han = Hanila	Koe = Koeru
Har = Hargla	Kos = Kose
Hel = Helme	Kra = Kraasna
Hii = Hiiumaa	Krj = Karja
HJn = Harju-Jaani	Krk = Karksi
Hlj = Haljala	Krl = Karula
Hls = Halliste	Kse = Karuse
HMd = Harju-Madise	Ksi = Kursi
Hää = Häädemeeste	Kul = Kullamaa
Iis = Iisaku	Kuu = Kuusalu
Jaa = Jaani	Kõp = Kõpu
JJn = Järva-Jaani	Käi = Käina
JMd = Järva-Madise	Kär = Kärla
Juu = Juuru	Lai = Laiuse
Jõe = Jõelähtme	Lei = Leivu
Jõh = Jõhvi	Lih = Lihula
Jä = Järvamaa	LNg = Lääne-Nigula
Jäm = Jämaja	Lut = Lutsi
Jür = Jüri	Lä = Läänemaa
Kaa = Kaarma	Lüg = Lüganuse
Kad = Kadrina	Mar = Martna
Kam = Kambja	Mih = Mihkli

MMg = Maarja-Magdaleena	Sa = Saaremaa
Muh = Muhu	Saa = Saarde
Mus = Mustjala	San = Sangaste
Mär = Märjamaa	Se = Setumaa
Nai = Naissaare	Sim = Simuna
Nis = Nissi	Sjn = Suure-Jaani
Noa = Noarootsi	Ta = Tartumaa
Nõo = Nõo	Tln = Tallinna
Ote = Otepää	TMr = Tartu-Maarja
Pai = Paide	Tor = Tori
Pal = Palamuse	Trm = Torma
Pee = Peetri	Trt = Tartu linn
Pha = Püha	Trv = Tarvastu
Phl = Pühalepa	Tõs = Tõstamaa
Pil = Pilistvere	Tür = Türi
PJg = Pärnu-Jaagupi	Urv = Urvaste
Plt = Põltsamaa	Va = Valgamaa
Plv = Põlva	Vai = Vaivara
Pst = Paistu	Var = Varbla
Puh = Puhja	Vas = Vastseliina
Pä = Pärnumaa	Vi = Virumaa
Pär = Pärnu	Vig = Vigala
Põi = Põide	Vil = Viljandi
Rak = Rakvere	VJg = Viru-Jaagupi
Ran = Rannu	VI = Viljandimaa
Rap = Rapla	Vll = Valjala
Rei = Reigi	VMr = Väike-Maarja
Rid = Ridala	VNg = Viru-Nigula
Ris = Risti	Vor = Vormsi
Ruh = Ruhnu	Võ = Võrumaa
Rõn = Rõngu	Võn = Võnnu
Rõu = Rõuge	Vän = Vändra
Räp = Rāpina	Äks = Äksi

2. Rajooninimede lühendid

Ab = Abja	El = Elva
An = Antsla	Hm = Hiiumaa

Hr	= Harju	PJ	= Pärnu-Jaagupi
Hs	= Haapsalu	Pm	= Põltsamaa
Jg	= Jõgeva	Pr	= Pärnu
Jh	= Jõhvi	Põ	= Põlva
Ka	= Kallaste	Rk	= Rakvere
Ke	= Keila	Rp	= Rapla
KN	= Kilingi-Nõmme	Rä	= Räpina
Ko	= Kose	SJ	= Suure-Jaani
Ks	= Kingissepa	Tp	= Tapa
Kõ	= Kiviõli	Tr	= Tartu
Li	= Lihula	Tõ	= Tõrva
Lo	= Loksa	Tü	= Türi
Mm	= Märjamaa	Vg	= Valga
Mv	= Mustvee	Vj	= Viljandi
Na	= Narva	VM	= Väike-Maarja
Op	= Otepää	Vr	= Võru
Os	= Orissaare	Vs	= Vastseliina
Pa	= Paide	Vä	= Väandra

Rajooninimede lühendid on välja töötatud järgmistel põhimõtetel. Ühest tüvest koosneva nime lühendiks on võetud nime kaks esimest tähte (näit. *Ab* = *Abja*, *El* = *Elva*, *Ka* = *Kallaste*, *Rä* = *Räpina*, *Tü* = *Türi* jne.), liitsõnalise või kahest sõnast koosneva nime lühendiks on nende sõnade esitähed (näit. *Hs* = *Haapsalu*, *KN* = *Kilingi-Nõmme*, *Kõ* = *Kiviõli*, *Op* = *Otepää*, *SJ* = *Suure-Jaani* jne.). Kumbagi põhimõtet ei ole saadud rakendada täielikult ja on tulnud teha erandeid:

a) Kui kahe ühetüvelise nime kaks esimest tähte on ühesugused, on lühendiks võetud nende nimede esimene ja kolmas täht: *Jg* = *Jõgeva* ja *Jh* = *Jõhvi*; *Rk* = *Rakvere* ja *Rp* = *Rapla* jne. Küll on aga võimalik *Põ* = *Põlva*, sest *Põltsamaa* lühendiks on *Pm*.

b) Kui mainitud kahel põhimõttel koostatud lühend langeks kokku seni tarvitusel olnud end. maakonna nime lühendiga, on võetud lühendiks taas nime esimene ja kolmas täht: *Hr* = *Harju*, sest *Ha* = *Harjumaa*; *Pr* = *Pärnu*, sest *Pä* = *Pärnumaa*; *Vs* = *Vastseliina*, sest *Vl* = *Viljandimaa*; *Vr* = *Võru*,

sest *Võ* = *Võrumaa*. Omakorda on erandiks veel *Vg* = *Valga* ja *Vj* = *Viljandi*, sest *Va* = *Valgamaa*, *Vi* = *Virumaa* ja *Vl* = *Viljandimaa*.

3. Eesti murrete lühendid

eL = lõuna-estli murded

M = mulgi murre

T = tartu „

V = võru „

eP = põhja-estli murded

I = idamurre

K = keskmurre

L = läänemurre

S = saarte murre

eR = kirde-estli rannamurre

4. Uraali keelte lühendeid

e = eesti keel

h = handi keel

hl = idamurrete rühm

hISal = salõmi murre

hISur = surgusti „

hIVV = vahh-vasjugani murre

hL = lõunamurrete rühm

hLI = irtõši murre

hLK = keuši „

hLN = nisjami „

hP = põhjamurrete rühm

hPB = berjoosovi murre

hPK = kasõmi murre

hPO = obdorski murre

hPŠ = šerkali murre

is = isuri keel

isH = heva murre

isR = rosona „

isS = soikola „

k = komi keel

kP = permikomi murre

kS = sūrjakomi „

krj = karjala keel

krjA = aunuse murre

krjK = kaliinini murre

krjL = lüüdi murre

krjP = päris-(põhja-)karjala murre

krjV = valdai murre

lms = läänemeresoome keeled

lp = lapi keel

lpI = inari lapi murre

lpK = koola lapi „

lpN = norra lapi „

lpR = rootsi lapi „

lv = liivi keel

lvI = idamurre

lvL = läänemurre

lvS = salatsi murre

md = mordva keel

mdE = ersa murre

mdM = mokša „

mns = mansi keel

mnsI = idamurre

mnsLõ = lõunamurre

mnsLä = läänemurre

mnsP = põhjamurre

mr = mari keel

mrI = idamari murre

mrM = mäemari „

mrN = niidumari „

pm = permi keeled

sam = samojeedi keeled

samE = eenetsi keel

samK = kamassi „

samN = neenetsi „

samNg = nganassaani keel

samS = selkupi keel

sm = soome keel

smE = edelamurded

smH = häme murded

smK = kemijõe murded

smKP = kesk-pohjanmaa murre

smLP = lõuna-pohjanmaa murre

smNR = naa- ja raisinvuono murre

smPP = põhja-pohjanmaa murre

smS = savo murded

smT = torniojõe murded

smV = viiburi murded

s-u = soome-ugri keeled

u = ugri keeled

udm = udmurdi keel

udmI = idamurrete rühm

udmL = lõunamurrete rühm

udmP = põhjamurrete „

ung = ungari keel

ungA = alföldi murre

ungD = doonautagune murre

ungDT = doonau-tissa murre

ungK = kirdemurre

ungLd = loodemurre

ungLä = läänemurre
ungS = seekäi murre
ungTr = transilvaania murre

ur = uraali keeled

vdj = vadja keel

vdjI = idamurre
vdjKk = kukkusi murre
vdjKr = kreevini murre
vdjL = läänemurre

vlg = volga keeled

vps = vepsa keel

vpsI = idamurre
vpsK = keskmurre
vpsL = lõunamurre
vpsP = põhjamurre

vpm = vanapermi keel

5. Indo-euroopa keelte lühendeid

alb = albaania keel
arm = armeenia „
asks = alamsaksa keel
av = avesta keel
blt = balti keeled
bulg = bulgaaria keel
fl = flaami „
germ = germaani keeled
gt = gooti keel
hisp = hispaania keel
holl = hollandi „
i-eur = indo-euroopa keeled
ingl = inglise keel
isl = islandi „
it = itaalia „
jd = jidiši „
kaskS = keskalamsaksa keel

kr	==	kreeka keel
küsks	=	keskülemsaksa keel
lad	=	ladina keel
ld	=	leedu keel
lt	=	läti keel
mafr	=	muinasalamfranki keel
mind	=	muinasindia keel
misl	=	muinasislandi keel
mold	=	moldaavia keel
mprs	=	muinaspreisi keel
mpärs	=	muinaspärsia „
mks	=	muinassaksi „
mvn	=	muinasvene „
müsks	=	muinasülemsaksa keel
nr	=	norra keel
oss	=	osseedi keel
pl	=	poola „
port	=	portugali keel
pr	=	prantsuse keel
prov	=	provanssaali keel
rom	=	romaani keeled
rts	=	rootsi keel
rum	=	rumeenia keel
skand	=	skandinaavia keeled
skr	=	sanskriti keel
sks	=	saksa keel
sl	=	slaavi keeled
tadž	=	tadžiki keel
tn	=	taani „
ukr	=	ukraina „
upärs	=	uuspärsia keel
vlgvn	=	valgevene „
vn	=	vene keel
vsl	=	vanaslaavi keel
üsks	=	ülemsaksa „

6. Teiste keelte lühendeid

abh	=	abhaasi keel
ar	=	araabia „
as	=	aserbaidžaaani keel
bašk	=	baškiiri keel
blg	=	bulgari „
bsk	=	baski „
dag	=	dagestani keeled
dr	=	draviidi „
esk	=	eskimo keel
gr	=	gruusia „
ham	=	hamiidi keeled
hn	=	hiina keel
indn	=	indiaani keeled
jaap	=	jaapani keel
jak	=	jakuudi „
kab	=	kabardiini keel
kas	=	kasahhi keel
kirg	=	kirgiisi „
kor	=	korea „
mong	=	mongoli keeled
sem	=	semiidi keeled
tat	=	tatari keel
tbt	=	tiibeti „
trg	=	türgi „
trg-tat	=	türgi-tatari keeled
tšuv	=	tšuvaši keel
turkm	=	turkmeeni keel
usb	=	usbeki keel

7. Muid lühendeid, mis on vajalikud eriti kohanimede kogumisel

am. n.	=	ametlik nimi
hm.	=	heinamaa
j.	=	juures
jg.	=	jõgi

ju.	=	järv
k.	=	küla
kh.	=	kolhoos
kn.	=	külanõukogu
ld.	=	laid
mg.	=	mägi
p.	=	pere
sh.	=	sovhoos
sr.	=	saar
t.	=	talu
v.	=	vald

SISUKORD

	Lk.
Sissejuhatuses	3
I. Kogumistöö üldjuhend	6
II. Näiteid murdetekstidest	15
III. A. Toomesalu, Isiklikke kogemusi murdematerjalide kogumisel	20
IV. Keelealaseid lühendeid	29
1. Murrakute (end. kihelkondade) ja endiste maakondade nimede lühendeid	30
2. Rajooninimede lühendid	31
3. Eesti murrete lühendid	33
4. Uraali keelte lühendeid	33
5. Indo-euroopa keelte lühendeid	36
6. Teiste keelte lühendeid	38
7. Muid lühendeid	38

Tasuta

A 5
18078

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 01186143 4